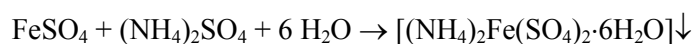

3 D Sól Mohra

Wprowadzenie

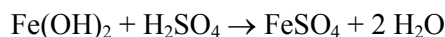
Sól Mohra to zwyczajowa nazwa heksahydratu siarczanu(VI) amonu i żelaza(II) o wzorze $(\text{NH}_4)_2\text{Fe}(\text{SO}_4)\cdot 6\text{H}_2\text{O}$, czyli sześciowodnej **soli podwójnej** zbudowanej z dwóch rodzajów kationów: amonowego (NH_4^+) i kationu żelaza(II) (Fe^{2+}), oraz anionu siarczanowego(VI) (SO_4^{2-}). Wzór tego związku można zapisać także jako $(\text{NH}_4)_2\text{SO}_4\cdot\text{FeSO}_4\cdot 6\text{H}_2\text{O}$ celem podkreślenia, że zawiera on w istocie zawiera dwa siarczany(VI). Oba przytoczone zapisy są równoważne.

Heksahydrat siarczanu(VI) amonu i żelaza(II) otrzymuje się w wyniku zmieszania ze sobą roztworów: jasnozielonego siarczanu(VI) żelaza(II) (FeSO_4) i bezbarwnego siarczanu(VI) amonu ($(\text{NH}_4)_2\text{SO}_4$). W pierwszej chwili nie zachodzą zauważalne zmiany, dopiero po około tygodniu powstają jasnozielone kryształy. Równanie zachodzącej reakcji ma postać:

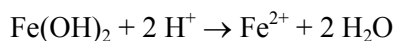

W syntezie korzysta się z zakwaszonego roztworu siarczanu(VI) żelaza(II) (FeSO_4). Konieczność zakwaszenia wynika z dwóch powodów:

- rozpuszczony w wodzie siarczan(VI) żelaza(II) **hydrolizuje** z utworzeniem wodorotlenku żelaza(II), a dodatek kwasu siarkowego(VI) (H_2SO_4) powoduje rozтворzenie tego osadu i ponowne powstanie siarczanu(VI) żelaza(II):

a w formie jonowej:

- sole żelaza(II) mają naturalną tendencję do utleniania się tlenem z powietrza w środowisku zasadowym i obojętnym do soli żelaza(III), zaś w środowisku odpowiednio kwasowym utlenianie nie zachodzi.

Na poniższym zdjęciu przedstawiono sproszkowany preparat soli Mohra.

Sól Mohra

Warunkiem powstania dużych, rozwiniętych kryształów jest odpowiednio powolne ochładzanie roztworu połączone z odparowywaniem rozpuszczalnika (wody). Powoduje to, że w roztworze powstaje lokalnie niewiele miejsc przesylenia (czyli niestabilnych fragmentów roztworu, w których stężenie siarczanu(VI) amonu i żelaza(II) jest większe niż jego rozpuszczalność). Dzięki temu tworzy się mniej **zarodków krystalizacji** (małych kryształów $(\text{NH}_4)_2\text{Fe}(\text{SO}_4)_2 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$) i powstaje mniej kryształów, jednak o większych rozmiarach i o bardziej regularnym kształcie.

Z kolei zbyt szybkie ochładzanie spowodowałoby utworzenie większej ilości przesyceń, co skutkowało powstaniem wielu zarodków krystalizacji (nukleacji). Tworzą się wówczas małe kryształy o słabo rozwiniętym kształcie.

Wpływ na powstawanie kryształów mają również wstrząsy mechaniczne. Nagłe poruszenie naczyniem, w którym powstają kryształy, spowodowałoby spadek stabilności roztworu i raptowne wytrącenie nadmiaru soli Mohra. Powstałyby wówczas – podobnie jak w przypadku szybkiego schładzania – wiele drobnych i nieregularnych kryształów.

Sole o wzorze ogólnym

bądź zapisanym w analogiczny sposób:

należą do grupy połączeń chemicznych zwanych **solami Tuttona** albo **schönitami**. We wzorze tym Me oznacza kation o wartościowości (stopniu utlenienia) I, zaś Me' to kation o wartościowości (stopniu utlenienia) II. Połączenia te mogą być tworzone przez wiele jonów, a wśród nich:

- rolę kationu I-wartościowego mogą pełnić: K^+ , Rb^+ , Cs^+ , Tl^+ oraz kation amonowy (NH_4^+); ze względu na zbyt mały promień nie mogą być to natomiast Li^+ oraz Na^+ ,
- rolę kationu II-wartościowego mogą pełnić: Mg^{2+} , V^{2+} , Cr^{2+} , Mn^{2+} , Fe^{2+} , Co^{2+} , Ni^{2+} , Cu^{2+} , Zn^{2+} i Cd^{2+} .

Możliwe jest również zastąpienie anionów siarczanowych(VI) (SO_4^{2-}) anionami:

- selenianowymi(VI) (SeO_4^{2-}),
- chromianowymi(VI) (CrO_4^{2-}),
- tetrafluoroberylanowymi (BeF_4^{2-}),
- fluoroortofosforanowymi(V) (PO_3F^{2-}).

W postaci stałej oraz w roztworze jon metalu II-wartościowego występuje w formie heksaakwakompleksu: $[\text{Me}'(\text{H}_2\text{O})_6]^{2+}$ ^[1]. Sześć cząsteczek wody występujących we wzorze ogólnym soli Tuttona to ligandowe cząsteczki H_2O , trwale związane z kationem o ładunku 2+.

^[1] To właśnie od jonu $[\text{Fe}(\text{H}_2\text{O})_6]^{2+}$ pochodzi zabarwienie tak stałej soli Mohra, jak i jej wodnego roztworu.

Sole Tuttona są ważne ze względów historycznych. Ich nazwa pochodzi od nazwiska angielskiego chemika Alfreda E. H. Tuttona, żyjącego na przełomie XIX i XX wieku. Otrzymał on szereg wymienionych soli w postaci preparatów o wysokiej czystości. Znalazły one zastosowanie jako wiarygodne reagenty (o niskim stopniu zanieczyszczenia), a także jako wzorce analityczne poszczególnych metali II-wartościowych.

W szczególności, sól Mohra jest najtrwalszą postacią żelaza(II) w formie soli nieorganicznej (najtrudniej ulega utlenianiu tlenem z powietrza). Tę trwałość tłumaczy się obecnością jonów NH_4^+ , które wskutek hydrolizy powodują wzrost kwasowości roztworu.

Sole Tuttona wykazują zjawisko **izomorfizmu** (z gr. *isos* – równy, *morphe* – kształt), polegające na tym, że mimo różnic w składzie tych związków, mają one zawsze taką samą postać krystaliczną – tworzą jednoskośne sieci jonowe, z ułożonymi na przemian anionami i kationami (jony znajdują się w wierzchołkach graniastosłupów pochyłych o podstawach prostokątów, połączonych ścianami).

Inna nazwa tych soli podwójnych – **schönity** – pochodzi od występującego naturalnie minerału należącego do szeregu tych połączeń. Jest to schönit o wzorze $\text{K}_2\text{Mg}(\text{SO}_4)_2 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$.

Literatura

1. A. Bielański, *Podstawy chemii nieorganicznej*, wyd. PWN, Warszawa 2002, tom II (rozdz. 33.11.).
2. A. Cygański, *Chemiczne metody analizy ilościowej*, wyd. WNT, Warszawa 1999 (rozdz. 3.1.1.).

Zagadnienia do opracowania przed przystąpieniem do ćwiczenia

1. Proszę znaleźć błąd (tzw. *literówkę*) w opracowaniu podanym w punkcie 1. w części „Literatura”.
2. Napisz równanie reakcji zachodzącej podczas syntezy soli Mohra.
3. W jakim celu zakwasza się roztwór siarczanu(VI) żelaza(II), używany jako substrat w niniejszej syntezie?
4. Opisz mechanizm powstawania osadu. Wyjaśnij, jak na ten proces wpływają:
  - a. zbyt szybkie ochładzanie roztworu,
  - b. wstrząsy mechaniczne.
5. Omów budowę grupy związków zwanych solami Tuttona. Zwróć uwagę na różnice w składzie oraz na zjawisko izomorfizmu.
6. Jak inaczej nazywa się sole Tuttona i skąd pochodzi ta nazwa?
7. Dlaczego sól Mohra jest najtrwalszą formą żelaza(II) (wyłączając połączenia kompleksowe)?
8. Jakie znasz przyczyny zanieczyszczenia osadów? Omów sposoby ich powstawania.

Obliczenia do wykonania przed przystąpieniem do ćwiczenia

- Zadanie 1.** Oblicz objętość stężonego roztworu kwasu siarkowego(VI) (H_2SO_4) o stężeniu procentowym 98% i gęstości $1,8361 \text{ g/cm}^3$ potrzebną do sporządzenia 50 cm^3 roztworu o stężeniu 2 mol/dm^3 .
- Zadanie 2.** Oblicz masę siarczanu(VI) amonu ($(\text{NH}_4)_2\text{SO}_4$), który przereaguje z 5 g heptahydratu siarczanu(VI) żelaza(II) ($\text{FeSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$) tworząc heksahydrat siarczanu(VI) amonu i żelaza(II) ($(\text{NH}_4)_2\text{Fe}(\text{SO}_4)_2 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$).
- Zadanie 3.** Oblicz teoretyczną masę soli Mohra ($(\text{NH}_4)_2\text{Fe}(\text{SO}_4)_2 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$), która powstanie w wyniku reakcji 5 g heptahydratu siarczanu(VI) żelaza(II) ($\text{FeSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$) z odpowiednią ilością siarczanu(VI) amonu ($(\text{NH}_4)_2\text{SO}_4$).

Wykonanie

Przygotować 50 cm^3 roztworu kwasu siarkowego(VI) (H_2SO_4) o stężeniu 2 mol/dm^3 . W tym celu obliczoną w **zadaniu 1.** objętość stężonego kwasu siarkowego(VI) przenieść do wypełnionej w połowie wodą destylowaną kolby miarowej o pojemności 50 cm^3 . Roztwór wymieszać, pozostawić do ochłodzenia i dopiero wówczas dopełnić do kreski wodą destylowaną i dokładnie wymieszać.

Na wadze odważyć 5 g heptahydratu siarczanu(VI) żelaza(II) ($\text{FeSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$), odważkę przenieść do zlewki o pojemności 50 cm^3 i rozpuścić w możliwie najmniejszej ilości wody destylowanej z dodatkiem 1 cm^3 roztworu kwasu siarkowego(VI) (H_2SO_4) o stężeniu 2 mol/dm^3 .

Odważyć odpowiednią masę siarczanu(VI) amonu (patrz: **zadanie 2.**), odważkę przenieść do zlewki i rozpuścić w możliwie najmniejszej ilości wody destylowanej.

Po rozpuszczeniu obu soli, przesączyć roztwory przez sączi karbowane, a następnie zlać oba przesącze do zlewki, zakwasić 3 cm^3 roztworu H_2SO_4 o stężeniu 2 mol/dm^3 i pozostawić do krystalizacji.

Po upływie około tygodnia zdekantować roztwór z nad otrzymanych kryształów, przemyć niewielką ilością zimnej wody destylowanej, odsączyć i pozostawić do wysuszenia.

Suchy produkt przenieść z sączi na zważone szkiełko zegarkowe lub szalkę Petriego i zważyć. Obliczyć wydajność syntezy w oparciu o wynik obliczeń z **zadania 3.** Otrzymany związek umieścić w opisanym pudełku (jak na poniższym rysunku) i oddać razem z raportem.

Imię i nazwisko	Data
Sól Mohra	m = ... g

Utylizacja odpadów

1. Niezużyty roztwór kwasu siarkowego(VI) należy rozcieńczyć bieżącą wodą i dopiero wówczas można wprowadzić do kanalizacji, spłukując wodą z kranu.
2. Zdekantowany roztwór z nadkryształami soli Mohra, resztki cieczy przemywającej oraz przesącz umieścić w pojemniku S.